

הואיל משה

פרשת תצוה
שנת תשפ"ד

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

ויומתק זה במש"כ בלקוטי תורה מהאר"י זצ"ל כפי סדר הרב מוהר"ש פאפירש ונדפס, ובישעיה סוף (דף ד) כתב, כי משה מס של אדם שהוא משיח שת הבל עיי"ש, וזה כוונת הכתוב יפיפית מבני אדם הבל ושת כמש"כ הרב מגלה עמוקות שלקח יופי שניהם, וזהו יפיפית יופי כפול, הוצק חן נח בשפתותיך שתקנת נח בשפתותיך שמסרת נפשך להציל ישראל והיה תקון נח בביטוי שפתים שאמר מחני נא, ולפימ"ש רז"ל שנתקיים בצד מה שאמר מחני נא שלא הוזכר שם משה רבינו בפרשת ואתה תצוה הזו ניחא, שע"כ נרמז נחשת ואתה כמש"כ הרב מגלת עמוקות דזה גרם שלא נזכר שמו בפרשה זו להיותו מנח כדבר האמור עכ"ד.

וציין שם לעיין מש"כ בפרשת תשא (אות ד) עה"פ ואם אין מחני נא שכתב וז"ל, יש לרמוז מש"כ בתיקונים (תיקון ס"ט דף ק"ג דפוס קישטא) וז"ל, ובגין דכד אתא נח לא בעא רחמי על מארי טופנא אתבייש לבתר ואמר ואם אין מחני נא מספרך עכ"ל, ואפשר דמשה רבינו ע"ה מאי דבעא רחמי היה זה כדינו, ומה דמסר עצמו ואמר מחני נא הם היה לתקן נח, ויש לרמוז כי תיבת מחני הם תיבות מנח אני, והרב מגלה עמוקות רמז נחשת ואתה תצוה שם רמז גלגולי הבל, נח, שת ואתה עיי"ש, ועפי"ז יומתק מה שנרמז זה כאן כמש"כ דלפי שאמר מחני נא לכך לא נזכר שמו בפרשת ואתה תצוה, ולכן במערכה אל הדרוש נרמז שהוא נח כלומר דבעבורו אמר מחני, ונתקיים בפרשה זו עכ"ל.

ובספר בנין דוד (פרשת נח אות ל"א) הביא מהאדיתא בזה"ק (פרשת נח דף ס"ח), א"ר יצחק, כיון דאמר ליה קב"ה לנח והקימותי את בריתי אתך, הוה ליה למיבעי רחמי עליהו, וקרנא דאקריב לבתר דיקריב ליה מן קדמת דנא דלמא ישכך רוגזא מעלמא עיי"ש, מבואר דעיקר הקצף ומדה"ד שהיה על נח הוא על שלא הקריב קרבן כבר לפני המבול, דאלו הקריב קרבן קודם המבול, בכך היה משתיק את מדה"ד עכ"ד.

ולכאורה י"ל דלכן לא הקריב נח קרבן קודם המבול, כיון דקיי"ל דבעיני ממשקה ישראל מן המותר לישראל כדאיתא במסכת פסחים (דף מ"ח), ובמסכת מנחות (דף ה), וכיון דאז לא הותר לו עדיין לאכול בשר, עד שאמר לו הקב"ה אחר המבול כירק עשב נתתי לכם את כל, ואז הותר לו לאכול בשר כמבואר במסכת סנהדרין (דף נ"ט), לא הוה מן המותר לישראל, ולכן לא היה יכול להביא קרבן.

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתיב למאור להעלת נר תמיד: ואיתא במדרש נחומא, ילמדנו רבינו, קטן לכמה נימול, כך שנו רבותינו, קטן נימול לשמונה, מה טעם, כשם שנימול יצחק אבינו וכו' עיי"ש.

ותמהו המפרשים דמה ענין שאלה זו לכאן, ועוד למ"ל הא דאמר כשם שנימול יצחק, והא זיל קרי ביה רב הוא, דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו.

והנבס"ד, דבספר מגלה עמוקות (פרשת ואתחנן אופן קכ"ב) כתב מה שנתגלה לו בחזיון לילה על הפסוק בתהלים (פרק מ"ה-ג), יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך, ששר התורה שנקרא יפיפיה כנזכר בפרקי היכלות השר יפיפיה שהיא בגימטריא מנין ש"ת, שלמד מקודם תורה ממטרון ושכחה עד שלמד עמו זה המלאך ולא שכח עוד, וזכה לזה כיון שמשה רבינו ע"ה היה מגלגול נח-שת, כמו שנאמר ואתה תצוה סמך אל נחשת שסיים פרשת תרומה, ורמז בו כי משה היה ניצוץ שלישי של הבל, וזהו נחשת ואתה, כלומה נח שת ואתה, וזהו שנאמר יפיפית מבני אדם, היופי שלך הוא משני בני אדם ב' יופי, ש"ת בנו של אדם הראשון, וכן נת, וזהו שנאמר הוצק חן בשפתותיך עכ"ד.

ובספר פני דוד מהחיד"א (בפרשתן אות ח) הביא מהרה"ק מוהר"ר שמשון מאסטרפולי זלה"ה, שהיה מפרש מאמרם ז"ל, וירא מלאך ה' אליו בלבת להשלים את השם, הכוונה, כי משה נוטריקון משה שת הבל, ונמצא דחסר משמות שת הבל אותיות תב"ל והם לבת, וז"ש וירא מלאך ה' בלבת להשלים השם, כלומר דתיבת לבת משה שם תמצא משה שת הבל עכ"ד.

ובזה יש לבאר מאמר במדרש משלי, שקר החן שקר היה חינו של נח שהיה צדיק בדורו בלבד, והבל היופי יופיו של אדה"ר, אשה יראת ה' היא תתהלל זה משה עכ"ל, והוא תמוה, אך עפ"י האמור אפשר דהכוונה שקר חינו של נח, והבל היופי יופיו של אדה"ר שהוא שת, שלא נתקנו נח ושת כי אם על ידי משה רבינו ע"ה, וז"ש אשה יראת ה' היא תתהלל זה משה שנתקנו בו, והיה תקון לאדה"ר בצד מה, ותיבת אשה ר"ת אדם שת הבל והוא משה שתקנם.

ומעתה אי אמרינן דח"ש אסור משום חזי לאיצטרופי, וגזרינן שמא יאכל כזית בכדי אכילת פרס, ולכן י"ל דבאיסור עשה דלא גזרינן ח"ש מותר, משא"כ אי אמרינן דח"ש אסור רק מקרא דכל חלב אז י"ל דגם באיסור עשה ח"ש אסור, ואף באיסור עשה אמרינן דבעינן שיהא ממשקה ישראל.

ובחידושי הריטב"א (סו) כתב וז"ל, ואע"ג דריו"ח מכל חלב נפקא ליה, מפרשינן לדידיה טעמא דקרא עיי"ש, וכ"כ בספר גינת וורדים (כלל כ"ו) ד"ה עוד, דהטעם דחזי לאיצטרופי הוא משום דדרשינן טעמא דקרא עיי"ש,

ובספר חוט המשולש (שער המים) כתב לבאר כוונת המדרש, דאיתא במסכת שבת (דף קל"ה), אמר רב אסי כל שאמו טמאה לידה נימול לשמונה, ושאינן אמו טמאה לידה (כגון יוצא דופן, ונכרית שילדה ולמחר נתגיירה), אינו נימול לשמונה וכו' (אין בנה ממתין עד שמונה אלא נימול מיד), אמר ליה אביי, דורות הראשונים יוכיחו (מאברהם עד מתן תורה שנתנה מילה ולא נהגו טומאה) שאין אמו טמאה לידה וכו', ומסיק בגמרא דאיפלוגי תנאי בהכי עיי"ש, ובהכי מספקא ליה להמדרש בקטן שאין אמו טמאה לידה לכמה הוא נימול דכמאן קיי"ל בהא מילתא, וע"ז פשט דנימול לשמונה כדרך שנימול יצחק אבינו אף שלא היתה אמו טמאה לידה וכדברי אביי דדורות הראשונים יוכיחו עכ"ד.

והנה י"ל בביאור הפלוגתא היכא דאין אמו טמאה לידה אי נימול לשמונה דוקא או אפילו קודם שמונה, דאיתא במסכת נדה (דף ל"א), שאלו תלמידי את ר' שמעון בן יוחי, מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה (ולא לשבעה), שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, והטעם דקטן נימול לשמונה משום שלא יהיו אביו ואמו עצבים, אז שפיר י"ל דהיכא דאמו אין טמאה לידה, דאז לא שייך הטעם הנ"ל, אמרינן דקטן נימול אפילו קודם לשמונה, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אז לא נחתנינן לחלק בין אמו טמאה לידה ובין אינה טמאה לידה ובכל אופן אמרינן דנימול דוקא לשמונה ימים.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דכיון דאמר הכתוב ואתה תצוה בלשון נסתר ולא הוזכר שמו של משה רבינו, והטעם הוא משום דאמר מחני נא, דהוצרך לומר כן כדי לתקן פגם של נח שלא מסר נפשו להציל את בני דורו לעורר רחמים על ידי הבאת קרבן, דע"ז רמז במה שהסמיך נחשת ואתה וכנ"ל, ומינה דאין לו האמתלא דלכן לא הביא קרבן משום דלא הוי ממשקה ישראל, דבאמת לא בעינן ממשקה ישראל כיון דלא הוי רק איסור עשה ובאיסור עשה לא בעינן ממשקה ישראל, והטעם הוא משום דבאיסור עשה לא אמרינן דחצי שיעור אסור, דכל הטעם דחזי שיעור אסור הוא משום גזירה שמא יאכל בכדי אכילת פרס ובאיסור עשה לא גזרינן, ומינה דס"ל דרשינן טעמא דקרא, ושוב י"ל דהטעם דקטן נימול לשמונה, כדי שלא יהיו אמו ואביו עצבים, וא"כ י"ל דהיכא דאין אמו טמאה לידה נימול קודם שמונה, ולכן נסתפק בהאי שאלה כאן ודו"ק.

ובספר ילקוט הגרשוני (אח"כ) הביא קושיא על אדה"ר, דהיאך הקריב קרבן כדאיתא במסכת חולין (דף ס.) שור שהקריב אדה"ר וכו' עיי"ש, הא בעינן ממשקה ישראל מן המתור ישראל עיי"ש, וזה הטעם י"ל גם אצל נח דלכן לא הקריב קרבן משום דל"ה ממשקה ישראל, ובשלמא לאחר שיעא מן התיבה שפיר הקריב קרבנות אף דלא הוה ממשקה ישראל, משום כיון דאחר הקרבה מיד הותר לו לאכול בשר, לא בעינן שיהא ממשקה ישראל, כדאיתא במסכת מנחות (דף ה.), דאיסור שנעשה היתר באותו יום לית ביה משום ממשקה ישראל, משום דאין מחוסר זמן לבו ביום, וחשוב בשעת הקרבה מיד כאלו היה היתר, עיין בספר פרדס יוסף עה"ת (עה"פ מכל הבהמה הטהורה ח-ט), אבל קודם המבול י"ל דלכן לא הקריב קרבנות משום ממשקה ישראל, ולפי"ז ל"ש לומר דלכן לא הגיז נח על הדור, משום שלא הקריב קרבן, דהא א"א לו להביא קרבן משום דלא הוה ממשקה ישראל.

ובהואיל משה (שנת תשע"ז אות ב') כתבנו, די"ל דנח היה צדיק גמור, והטעם דלא הגיז על דורו משום שלא הקריב קרבנות, ואי דתקשי דלא היה יכול להביא קרבן משום דלא הוה ממשקה ישראל, ע"ז י"ל דשפיר היה יכול להביא קרבן, דהנה במסכת סנהדרין (דף נ"ט) איתא, אמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, דכתיב הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ וגו' ודרשינן ולא חית הארץ לכם עיי"ש, ולפימ"ש בשאג"א החדשות (ס"ו ר) דבאיסור עשה לא בעינן שיהא ממשקה ישראל עיי"ש, וכיון דכל האיסור הוה רק איסור עשה, שפיר הקריב אדה"ר קרבנות משום דלא בעינן שיהא ממשקה ישראל, וגם נח היה יכול להקריב קרבנות קודם המבול, וכיון דלא הביא קרבנות לא הגיז על דורו.

ובספר כבוד הלבנון (ס"ד אות ו') כתב הטעם דבאיסור עשה לא בעינן שיהא ממשקה ישראל, כיון דקיי"ל דבאיסור עשה חצי שיעור מותר, עיי"ש שהאריך בזה, וכתב שם הטעם דבאיסור עשה אמרינן דחצי שיעור מותר, לפימ"ש הפמ"ג בפתיחה (לה' בב"ח), דהא דאמר ריו"ח דחצי שיעור אסור משום דחזי לאיצטרופי, הכונה דחזי לאיצטרופי כזית בכדי אכילת פרס, ומשו"ה עשאה התורה סייג ואסרה ח"ש, גזירה שמא יאכל כזית בכדי אכילת פרס ויסבור שהוא יתור מכדי אכילת פרס עיי"ש, ולפימ"ש התוס' במסכת מנחות (דף ס"ח) ד"ה והא כתיב, דבשביל עשה לא גזרינן עיי"ש, ולכן לא אמרינן באיסור עשה דחצי שיעור אסור עיי"ש.

ואיתא במס' יומא (ע"ד) חצי שיעור, ר' יוחנן אמר אסור מן התורה, ריש לקיש אמר מותר מן התורה, ר' יוחנן אמר אסור מן התורה כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל, ריש לקיש אמר מותר מן התורה אכילה אמר רחמנא וליכא, איתיביה ר' יוחנן לריש לקיש, אין לי אלא כל שישנו בעונש ישנו באזהרה, כוי וחצי שיעור הואיל ואינו בעונש יכול אינו באזהרה ת"ל כל חלב, ומשני ריש לקיש, מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא עיי"ש.

שמה אמרת להם לא יהיה לכם לי צוית וכו' עיי"ש, ולפי"ז לא היה למשה לשבר את הלוחות.

ובספר משען המים (פרשת בראשית) ד"ה ובאופן אחר כתב, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), אמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה, רבש"ע מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמדה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו, ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו', אמר לפניו, רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אמר להן כלום למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם וכו' עיי"ש, ולפי"ז כל זה נכון לדחות דבריהם רק אם אמירת אנכי ה' אלקיך וגו' נאמרה לכל עדת ישראל, אבל אי נימא דאמירת אנכי ה' אלקיך נאמרה רק למשה רבינו עצמו, א"כ כיון שמרע"ה לא היה בשעבוד מצרים, ממילא לא היה מקום לדחות את מלאכי השרת בהאי טענה למצרים ירדתם ולפרעה השתעבדתם.

ומעתה לפי"ז אם היה צריך לדחות את מלאכי השרת מקבלת התורה משום שלא היו במצרים, א"כ לא שייך לומר שמרע"ה ימליץ על בני ישראל לומר לי צוית ולא להם, דהרי הוא עצמו דחה את המלאכים דהתורה לא שייך להם בשביל שלא היו במצרים, ולפי"ז עכצ"ל דאמירת אנכי ה' אלקיך וגו' נאמרה לבני ישראל שיצאו ממצרים, ומעתה שפיר עשה משה בשבירת הלוחות כדי שידונו כפנויה, אבל אי נימא דטענת המלאכים מופרכת בלאו הכי, ולא היה להם מקום לתבוע התורה, אז שפיר י"ל דאנכי ה' אלקיך נאמרה רק למשה ולא לכלל ישראל, ולא היה צריך לשבר הלוחות.

אך י"ל הטעם דהתורה לא ניתנה להמלאכים, דאיתא במד"ר שמות (פ' כ"ח-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש, ובמדרש שוחר טוב (מזמור ח) איתא, כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל, התחילו המלאכים מדייניו ואומרים לפניו מה אנוש כי תזכרנו, ואמרו לפניו אישורך שתתן תורה בשמים וכו', וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות אמרו מלאכי השרת והלא אתמול עברו עליה שכתבת בה לא יהיה לך אלהים אחרים, אמר להם הקב"ה בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל, והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר, ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה, והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש, ומעתה דבלא"ה לא יקבלו את התורה כיון דאכלו בשר בחלב אצל אברהם אבינו, שפיר י"ל דאנכי ה' אלקיך נאמרה רק למשה ולא לכלל ישראל, ולא היה צריך לשבר הלוחות.

(ב) עוי"ל, דבספר משען המים (פרשת עקב) הביא מש"כ בספר זרע בירך ראשון לבאר לשון הכתוב ואתה תצוה, מלשון זה דקאמר שני נוכחי ואתה תצוה ולא קאמר ואתה צו, משמע דרצה לומר דגם משה יתן חלקו עמהם במצוה זו, וזהו ואתה כלומר וגם אתה תן לנדבה זו, ועוד תצוה לזולתך לכל ישראל, וא"כ הדבר צריך טעם מאי שנא במצוה זו דקפיד על משה יותר מכל נדבת משכן, והיה אפשר לומר דהנה מוי"ו של ואתה משמע שהוא נמשך אחר ענין שלמעלה דאחר סיפור נדבת ישראל למשכן הנזכר לעיל, והענין לפענ"ד, לפי שבמעשה עגל ישראל היו צריכין כפרה על מעשה עגל של זהב שעשו, ואולם גם משרע"ה הוצרך לתקן את אשר פגם בשבירת הלוחות, וזהו כוונת הכתוב דאחר שסידר הכתוב פרשת בנין המשכן וכליו וזאת כדי לתקן את אשר חטאו בעגל, המשיך הכתוב לומר ואתה רצ"ל לכפר את חטאתך בשבירת הלוחות יהא במה שתצוה את בני ישראל בענין המנורה שתהיה על ידך דייקא.

והטעם דהקב"ה צוה למשה לעשות המנורה, דהמנורה רומז על התורה כדאיתא מהאריה"ק, דהז' קנים מכוונים נגד ז' תיבות שבפסוק ראשון דספר בראשית, וי"א כפתורים הם כנגד י"א תיבות שבפסוק ראשון דספר שמות, וט' פרחים כנגד ט' תיבות שבפסוק ראשון דספר ויקרא, וגובה המנורה י"ח טפחים, וטפח הי"ח היה חסר, והם כנגד י"ז תיבות שבפסוק ראשון דספר במדבר, וכ"ב גביעים מכוונים נגד כ"ב תיבות שבפסוק ראשון דספר דברים, ולכן בעשיית המנורה יתוקן פגמו של משרע"ה בזלזול התורה עיי"ש.

אך יש להעיר, דאיתא במדרש רבה (שמות פרשה מ"ג-א), בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, ישב הקב"ה עליהם בדין לחייבם, שנאמר הרף ממנו ואשמידם, ולא עשה אלא בא לחתום גזר דינו שנאמר זוכח לאלהים יחרם, מה עשה משה, נטל את הלוחות מתוך ידו של הקב"ה כדי להשיב חמתו, למה הדבר דומה, לשר ששלח לקדש אשה עם הסרסור, הלך וקלקלה עם אחר, הסרסור שהיה נקי מה עשה, נטל את כתובתה מה שנתן לו השר לקדשה וקרעה, אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש, כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטל את הלוחות ושברן וכו' עיי"ש, ולפי"ז יפה עשה משה במה ששיבר הלוחות, ואמאי הוצרך לכפרה על שבירת הלוחות.

אך י"ל, דאיתא בשמות רבה (פרשה מ"ג-ה), אמר ריב"ל בשם רשב"י, פתח של תשובה פתח לו הקב"ה אנכי ה' אלקיך בסיני למשה (פתחון פה הכין לו הקב"ה למשה שיהיה לו מה להשיב), בשעה שעשו ישראל העגל היה משה מפיס את האלקים ולא היה שומע לו וכו', אמר משה, רבון העולם, כך אמרת בסיני אנכי ה' אלקיך, אלקיכם לא נאמר, לא לי אמרת, שמא להם אמרת ואני בטלתי את הדיבור אתמהא לי, הוי ויחל משה וגו', וכן הוא לקמן (פרשה מ"ז-ו), אמר משה לפני הקב"ה, למה אתה כועס עליהם לא שעשו עבודת כוכבים לא צויתם, אמר לו הקב"ה, בדיבור שני לא אמרת לא יהיה לך, אמר לפניו לא צוית אותם, לי צוית,

לידה, דאז לא שייך הטעם הנ"ל, אמרינן דקטן נימול אפילו קודם לשמונה, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אז לא נחתינן לחלק בין אמו טמאה לידה ובין אינה טמאה לידה ובכל אופן אמרינן דנימול דוקא לשמונה ימים.

ולכאורה יש להביא ראיה דדרשינן טעמא דקרא, דאיתא במסכת קידושין (דף כ"ט), דנשים פטורות ממ"ע דמילה דכתיב וימלא אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים ודרשינן אותו ולא אותה, והקשו התוס' דלמ"ל קרא דנשים פטורות תיפ"ל דהוה מ"ע שהז"ג שנימול בשמיני ללידתו ונשים פטורות, וי"ל דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק לאו זמן גרמא הוא, וא"ת אכתי מעשהז"ג הוא דאין מלין אלא ביום עיי"ש.

ובספר פני יהושע כתב לתרץ קו' התוס', דהך כללא דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג לא שייך אלא במצות הגוף דאי אפשר לקיים על ידי שליח, כגון לולב שופר סוכה ותפילין, משא"כ במצות האב על הבן שאפשר לקיים על ידי שליח נשים חייבות אף דהוה מעשהז"ג, וכיון דמצות מילה אפשר לקיים על ידי שליח, א"כ י"ל דגם נשים חייבות אף דהוה מעשהז"ג, ולכן איצטריך הקרא דאותו ולא אותה עיי"ש.

והטעם דנשים פטורות ממעשהז"ג כתב הכלבו (סי' ע"ג), מפני שהאשה משועבדת לבעלה והאשה היא לעזר לאיש והוא ימשול בה להנהיגה ולהדריכה בדרכיו ולעשות כל מעשיה על פיו, והיותה על הדרך הזה היא סבה גם כן שהיא פטורה מכל זה, כי אלו היתה טרודה לעשות המצוה בזמנה היה הבעל בלא עזר בימים הם, והיתה הקטטה נופלת בהם, ותסור הממשלה המכוונת לתועלתו ולתועלתה ע"כ.

וכתב בספר עט סופר (כלל מ"ט פ"א), דלפי"ז שפיר מובן סברת הפנ"י דמצוה דאפשר לקיים ע"י שליח נשים חייבות, דכיון דלא הוה מצות שבגופה לא שייך הטעם שכתב הכלבו, וכתב בשו"ת שם אריה או"ח (סי' ב'), דרק להמ"ד דס"ל דדרשינן טעמא דקרא אז י"ל הטעם דנשים פטורות ממעשהז"ג, משום דמשועבדות לבעליהן, והיכא דאפשר לקיים על ידי שליח נשים חייבות אף במ"ע שהזמן גרמא כדברי הפנ"י עיי"ש.

אך באמת אינו ראייה מכאן, דבאמת י"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, וקושיית התוס' יש לתרץ כמו שתירצו (ס), דאתיא כמ"ד התם דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה עיי"ש.

ואיתא במסכת יבמות (דף ע"ב), משוך, וגר שנתגייר כשהוא מהול (כגון ערבי וגבעוני שנתגיירו וצריך להטיף ממנו דם בריה), וקטן שעבר זמנו, ושאר כל הנימולים לאתווי מי שיש לו שתי ערלות, אינן נימולים אלא ביום, רבי אלעזר בר שמעון אומר, בזמנו אין נימולין אלא ביום, שלא בזמנו נימולין ביום ובלילה, ופליגי בזה, מר סבר דרשינן וביום (וי"ו יתירא דמצי למיכתב ביום השמיני ימול וכתוב וביום לאתווי מילה שלא בזמנה), ומר סבר לא דרשינן וביום (וי"ו יתירא) ולכן נימולין ביום ובלילה עיי"ש.

ובהואיל משה שנת תשע"ו (אות ע"א) כתבנו, דלכאורה יש להעיר, לפימש"כ הרבינו בחיי (פרשת משפטים) וז"ל, וע"ד הפשט טעם המצוה הזאת לפי שהוא מטמטם את הלב, שהרי החלב נעשה מן הדם והדם מזוג רע ומוליד אכזריות, ואחד מטעמי האיסור שבו שאינו מקבל שנוי והתפעלות בגוף כשאר הדברים הנאכלים, ולכן טבעו הרע נשאר בתוכו מבלי שנוי, ואעפ"י שנשתנה עכשיו מדם לחלב וקבל שנוי והתפעלות שהועתק לדבר אחר, מכל מקום כשחוזר ומערבו עם הבשר הרי חוזר לכח הדם וטבעו הראשון כבתחלה, והתערבם ביחד מטמטם הלב ומוליד גסות ותכונה רעה בנפש האוכל וכו' עיי"ש, ועיי"ן באבן עזרא (שמות כ"ג-י"ט) שכתב וז"ל, והנה הוא מזיק על כן לא יאכל עכ"ל, וטעם זה לא שייך גבי מלאכים, ולפי"ז תקשי אמאי לא קבלו המלאכים התורה משום שאכלו בשר בחלב, הלא לגביהו ליכא איסור בשר בחלב.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז שפיר י"ל דטעמא דאיסור בשר בחלב הוא בשביל שהיא מטמטם הלב, ולכן אצל המלאכים דלא שייך בהם טמטום הלב והזיק הגוף, י"ל דליתא לגביהו איסור בשר בחלב, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז איסור בשר בחלב הוא גזירת התורה, וגם להמלאכים אסור לאכול בשר בחלב.

והבאנו מש"כ החוט המשולש דשאלת המדרש הוא בקטן שאין אמו טמאה לידה לכמה נימול עכ"ד, והספק הוא, עפ"י הגמרא הנ"ל דלכן אמרה התורה דקטן נימול לשמונה כדי שלא יהיו הכל שמחין ואביו ואמו עצבים, ולפי"ז אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, והטעם דקטן נימול לשמונה משום שלא יהיו אביו ואמו עצבים, אז שפיר י"ל דהיכא דאמו אין טמאה לידה, דאז לא שייך הטעם הנ"ל, אמרינן דקטן נימול אפילו קודם לשמונה, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אז לא נחתינן לחלק בין אמו טמאה לידה ובין אינה טמאה לידה ובכל אופן אמרינן דנימול דוקא לשמונה ימים.

ובזה יתבאר לנכון מאמר המדרש, דמדכתיב ואתה תצוה והפירוש הוא, ואתה רצ"ל לכפר את חטאתך בשבירת הלוחות יהא במה שתצוה את בני ישראל, ע"כ דלא יפה עשה במה ששיבר הלוחות, משום די"ל לי צוית ולא להם, דבלא"ה לא יקבלו המלאכים את התורה כיון דאכלו בשר בחלב כשהיו אצל אברהם, ולכאורה לגבי המלאכים ליכא איסור בשר וחלב וכנ"ל, וע"כ דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז לא נחתינן לחלק בין אמו טמאה לידה או אינה טמאה לידה, ובכל גוונא נימול לשמונה, ולכן הביא הך הלכתא כאן ודו"ק.

ג) עוי"ל, עפ"י החוט המשולש הנ"ל דשאלת המדרש הוא בקטן שאין אמו טמאה לידה לכמה נימול, והספק הוא, עפ"י הגמרא הנ"ל דלכן אמרה התורה דקטן נימול לשמונה כדי שלא יהיו הכל שמחין ואביו ואמו עצבים, ולפי"ז אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, והטעם דקטן נימול לשמונה משום שלא יהיו אביו ואמו עצבים, אז שפיר י"ל דהיכא דאמו אין טמאה

ובהבאנו מש"כ בספר משען המים (פרשת עקב) מהזרע בירך ראשון שביאר לשון הכתוב ואתה תצוה, מלשון זה דקאמר שני נוכחי ואתה תצוה ולא קאמר ואתה צו, משמע דרצה לומר דגם משה יתן חלקו עמהם במצוה זו, וזהו ואתה כלומר וגם אתה תן לנדבה זו ועוד תצוה לזולתך לכל ישראל, וא"כ הדבר צריך טעם מ"ש במצוה זו דקפיד על משה יותר מכל נדבת משכן, והיה אפשר לומר הדנה מו"ו של ואתה משמע שהוא נמשך אחר ענין שלמעלה דאחר סיפור נדבת ישראל למשכן הנזכר לעיל, והענין לפענ"ד לפי שבמעשה עגל ישראל היו צריכין כפרה על מעשה עגל של זהב שעשו, ואולם גם משרע"ה הוצרך לתקן את אשר פגם בשבירת הלוחות, וזהו כוונת הכתוב דאחר שסידר הכתוב פרשת בנין המשכן וכליו וזאת כדי לתקן את אשר חטאו בעגל, המשיך הכתוב לומר ואתה רצ"ל לכפר את חטאתך בשבירת הלוחות יהא במה שתצוה את בני ישראל וכו' עיי"ש.

ד) עוי"ל, דאיתא במסכת זבחים (דף ק"ב), ויחר אף ה' במשה, ר' יהושע בן קרחה אומר, כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם (סימן מה של חרון היה שם פעמים הכאה פעמים נזיפה פעמים קללה וגידיף) וזה לא נאמר בו רושם, ר' שמעון בן יוחאי אומר, אף זה נאמר בו רושם שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי (שהיה ראוי להיות לוי ידעמי כי דבר ידבר הוא ומשם זכה לכהונה), והלא כהן הוא, הכי קאמר אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי עיי"ש, הרי דסיבת סילוק הכהונה ממשה הוא מתמת שסירב ללכת למצרים.

וכן איתא בשמות רבה (פרשה ג' י"ז), ויאמר בי ה' שלח נא ביד תשלח ויחר אף ה' במשה ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי וגו' מה חרון אף היה שם, שניטלה כהונה ממשה וניתנה לאהרן, אמרו רבותינו ז"ל הלא אהרן אחיך הלוי, וכי מאחר שאמר אחיך איני יודע שהוא לוי, אלא אמר לו ראוי היית להיות כהן והוא לוי, ולפי שאתה מסרב על דברי תהיה אתה לוי והוא כהן, ועיי"ש בידי משה שכתב דכאן ניטלה הכהונה ממשה עיי"ש.

ובספר פענח רזא (בפרשתן דף ק"ג:) כתב הטעם דלא הזכיר שם משה רק ואתה תצוה, כיון דמשה היה כהן וניטלה ממנו הכהונה, מפני שסירב בשליחות המקום וניתנה לאהרן, לכן לא נזכר שמו על כל השייך לכהן עיי"ש.

ובספר תולדות יצחק (ר"פ ויהי) כתב לפרש מה דאיתא בשמות רבה (פרשה ג' ט"ז), שלח נא ביד תשלח, ורבנן אמרי סבור אתה שהיה מעכב משה לילך אינו כן אלא כמכבד לאהרן, שהיה משה אומר עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא להם במצרים פ' שנים וכו', אמר משה עכשיו אכנס בתחומי של אחי ויהיה מיצר בשביל כך וכו' עיי"ש, וכתב דסברת משרע"ה היה, דס"ל דחיוב כיבוד אחיו הגדול הוא מה"ת, כדאיתא במסכת כתובות (דף ק"ג), ואת אמך לרבות אחיו הגדול, וכמ"ד דרשינן וי"ו ולכן חשש מאיזה פגיעה באהרן עכ"ד, וכ"כ בספר כרם חמד (פרשת מטעי) עיי"ש.

ובזה יבואר המדרש, דכיון דכתיב ואתה תצוה ולא הזכיר שם משה, משום דהכהונה ניטלה ממנו בעת שסירב בשליחות המקום, דאין לו אמתלא שרצה לכבד אהרן אחיו, ומינה דס"ל לא דרשינן וי"ו, ומילה שלא בזמנה נוהג ביום ובלילה, ומעתה יש לתרץ דלכן צריכין קרא דאותו למעט נשים, ולפי"ז י"ל דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז לא נחתנין לחלק בין אמו טמאה לידה או אינה טמאה לידה, ובכלל גוונא נימול לשמנה, ולכן הביא הך הלכתא כאן ודו"ק.

ולכאורה יש להעיר דהרי משה לא שבר הלוחות רק להציל את בני ישראל, כדאיתא במדרש רבה (שמות פרשה מ"א) בשעה שעשו ישראל אותו מעשה ישב הקב"ה עליהם בדין לחייבם וכו', כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטל את הלוחות ושברן כלומר שאלו היו רואין עונשן לא חטאו, ועוד אמר משה מוטב נידונין כשוגגין ואל יהו מזידין וכו' עיי"ש, וכיון דמשה עבד כדין למה צריך לכפרה, אך לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח) דנתנית התורה היתה ע"י כפייה ואיכא טענת מודעא ומעתה היה להם פתחון פה דאותו מעשה לא נחשב להם לחטא, ולא הוצרך לשבירת הלוחות.

ואף דע"ז הוא משבע מצוות בני נח, וגם לפני קבלת התורה כבר הוזהרו עליה, מ"מ כיון דלא עשו אלא על ידי שיתוף, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף ס"א), אלמלא וי"ו שבהעלוך לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט, שאיוו אלהות הרבה, ובתוס' (סו) ד"ה אסור מבואר שב"נ לא הוזהרו על שיתוף שם שמים ודבר אחר, ועיין באו"ח (ס' קנ"ו) מש"כ הרמ"א, ובפתחי תשובה יור"ד (ס' קנ"ו סק"ב) כתב, שכן מבואר בדברי הדרכי משה והש"ך (ס' קנ"א סק"ו), ומעתה לפי דיני ב"נ לא היה בהם כל עון.

ואף דע"ז הוא משבע מצוות בני נח, וגם לפני קבלת התורה כבר הוזהרו עליה, מ"מ כיון דלא עשו אלא על ידי שיתוף, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף ס"א), אלמלא וי"ו שבהעלוך לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט, שאיוו אלהות הרבה, ובתוס' (סו) ד"ה אסור מבואר שב"נ לא הוזהרו על שיתוף שם שמים ודבר אחר, ועיין באו"ח (ס' קנ"ו) מש"כ הרמ"א, ובפתחי תשובה יור"ד (ס' קנ"ו סק"ב) כתב, שכן מבואר בדברי הדרכי משה והש"ך (ס' קנ"א סק"ו), ומעתה לפי דיני ב"נ לא היה בהם כל עון.

אך י"ל, דזה אי מעשה העגל היה בשיתוף או לא, תליא בפלוגתא הנ"ל אי דרשינן וי"ו יתירא או לא דרשינן, דאיתא בסנהדרין (דף ס"א), אלמלא וי"ו שבהעלוך לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט, שאיוו אלהות הרבה עיי"ש, ומעתה אי ס"ל דרשינן וי"ו, דרשינן וי"ו שבתכיבת העלוך שהיה בשיתוף, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן וי"ו, מעתה לא אמרינן דהיה בשיתוף, ושפיר עשה משה בשבירת הלוחות.

ובזה יתבאר לנכון מאמר המדרש, דמדכתיב ואתה תצוה והפירוש הוא, ואתה רצ"ל לכפר את חטאתך בשבירת הלוחות יהא במה שתצוה את בני ישראל, ע"כ דלא יפה עשה במה ששיבר הלוחות, דכיון דמעשה העגל היה בשיתוף, וב"נ לא נצטוו על שיתוף, ומינה דס"ל דרשינן וי"ו, ולפי"ז מילה שלא

ה) עוי"ל, דאיתא בילקוט ראובני דלכן נכתב ויקרא באל"ף זעירא, לפי שמשנה רבינו היה שלם מכל צד, ורק מעט חסרון היה בו שפירש מן האשה, ואל"ף זעירא מרמז על פגם זה עיי"ש, ובספר כסף נבחר (פרשת ויקרא) הביא מהזוה"ק (פרשת ויקרא) ופירש בכוננת הזוה"ק, דכיון שפירש מאשתו בעוד שלא קיים מצות פו"ר, לכן לא היה שלם ולא היה ראוי לעבודה וכו' עיי"ש, וכתבו המפ' דלכן ניטלה הכהונה ממשה רבינו.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"א:), לא יבטל אדם מפו"ר אלא א"כ יש לו בנים, בית שמאי אומרים שני זכרים (אבל לא זכר ונקבה), ובית הלל אומרים זכר ונקבה שנאמר זכר ונקבה בראם עיי"ש, וכתב בספר כסף נבחר (ש) דלשיטת ב"ה דמצות פו"ר הוא בבן ובת, מובן דניטלה הכהונה ממשה רבינו דכיון דלא היה לו בן ובת לא קיים מצות פו"ר, משא"כ לשיטת ב"ש דמצות פו"ר הוא בשני בנים, א"כ שפיר הוה שלם ככל המצות, דהרי גם מצות פו"ר קיים דהיה לו שני בנים עיי"ש.

ובגמ', מאי טעמייהו דבית הלל, ילפינן מברייתו של עולם (אדם חיה) עיי"ש, ובגליון ישראל סבא (גליון צ"ה) כתב השפע חיים זצ"ל, דאיתא בכרמית רבה (פרשה י"ז-י"ח), שהקב"ה העביר כל בעלי חיים לפני אדם הראשון, אמר לכל יש בן זוג ולי אין בן זוג, ולאדם לא מצא עזר כנגדו, ולמה לא בראה לו תחילה, אלא צפה הקב"ה שהוא עתיד לקרות עליה תגר, לפיכך לא בראה לו עד שתבעה בפיו, כיון שתבעה, מיד ויפל ה' אלקים תרדמה וגו' עיי"ש, נמצא דבאמת בשעת ברייתו של אדם הראשון נוצר הוא לבדו, אלא דלאחר שביקש נבראה הנקיבה, ומעתה אין ללמוד מברייתו של עולם דבעינן זכר ונקיבה, כי הרי מתחילת הבריאה לא נברא אלא אדם לבדו.

אלא די"ל דזה תליא בפלוגתא, דאיתא במסכת ברכות (דף ס"א:), ויבן ה' אלקים את הצלע, רב ושמואל, חד אמר פרצוף (שברא הקב"ה תחלה שני פרצופין אחד מלפניו ואחד מלאחוריו, וצלתו לשנים ועשה מן האחד חוה), וחד אמר זנב (היה לו לאדם הראשון ונטלו ממנו וברא את חוה) עיי"ש, וכן איתא במסכת עירובין (דף י"ח) עיי"ש, דלמ"ד שחיה מן הזנב נבראה, שפיר י"ל כדברי המדרש הנ"ל דמתחילה לא נברא רק אדה"ר בלבד, אבל למ"ד דו פרצופין נבראו, שפיר כבר היתה עמו הנקיבה מיד, ושפיר יש ללמוד מברייתו של כולם דבעינן בן ובת עכ"ד.

והבאנו מש"כ החוט המשולש דשאלת המדרש הוא בקטן שאין אמו טמאה לידה לכמה נימול עכ"ד, והספק הוא, עפ"י הגמרא הנ"ל דלכן אמרה התורה דקטן נימול לשמונה כדי שלא יהיו הכל שמחין ואביו ואמו עצבים, ולפי"ז אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, והטעם דקטן נימול לשמונה משום שלא יהיו אביו ואמו עצבים, אז שפיר י"ל דהיכא דאמו אין טמאה לידה, דאז לא שייך הטעם הנ"ל, אמרינן דקטן נימול אפילו קודם לשמונה, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אז לא נחתנין לחלק בין אמו טמאה לידה ובין אינה טמאה לידה ובכל אופן אמרינן דנימול דוקא לשמונה ימים.

והבאנו מה דאיתא במסכת קידושין (דף כ"ט) ילפינן דנשים פטורות מלמול את בניהם, משום דכתיב כאשר צוה אותו אלקים ודרשינן אותו ולא אותה, והקשו שם התוס' (ד"ה אותו) דלמ"ל קרא מיוחד דנשים פטורות למול בניהם, תיפ"ל דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, דמצות מילה תלוי בזמן שהרי צריך למול בשמונה דוקא, וכל מעשהו"ג נשים פטורות עכ"ק התוס' עיי"ש.

וכתב הפני יהושע לתרץ קושיית התוס', דהך כללא דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג לא שייך אלא במצות הגוף דאי אפשר לקיים על ידי שליח, כגון לולב שופר סוכה ותפילין, משא"כ במצות האב על הבן שאפשר לקיים על ידי שליח נשים חייבות אף דהוי מעשהו"ג, וכיון דמצות מילה אפשר לקיים על ידי שליח, הו"א לומר דגם נשים חייבות אף דהוי מעשהו"ג, ולכן איצטריך קרא דאותו ולא אותה עיי"ש.

והבאנו מש"כ בשו"ת שם אריה או"ח (סי' ב'), דרק להמ"ד דס"ל דדרשינן טעמא דקרא אז י"ל הטעם דנשים פטורות ממעשהו"ג, משום דמשועבדות לבעליהן, והיכא דאפשר לקיים על ידי שליח נשים חייבות אף במ"ע שהזמן גרמא כדברי הפנ"י עיי"ש.

ובספר חוט המשולש (פרשת תזריע שער המים) כתב לתרץ קושיית התוס', לפי"מ דאיתא במסכת מגילה (דף ד'), אמר ריב"ל, נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס, וכתבו התוס', פירש רשב"ם שעיקר הנס בפורים היתה ע"י אסתר, וכן בחנוכה ע"י יהודית, ובפסח בזכות נשים צדקניות, והקשו התוס' דא"כ ל"ל הקישה לחייב נשים באכילת מצה, דכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו באכול מצה, תיפ"ל דעיקר הנס באה על ידן עיי"ש, הרי מבואר מדבריהם דאף דסד"א דנשים פטורות ממצה משום דהוה מ"ע שהזמן גרמא, מ"מ ראוי לחייבם משום דעיקר הנס באה על ידן.

ולפי"ז מיושב קושיית התוספות דלמה לי קרא דאותו ולא אותה תיפ"ל משום דהוה מצות עשה שהזמן גרמא, דבכה"ג סד"א דנשים חייבות למול את בנם, כיון דאשה כי תזריע וילדה זכר דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר, וכיון שעיקר יצירת הזכר בא מן האשה ראוי הוא שיהיה המצוה באשה יותר מבאיש, ולכן איצטריך קרא דאותו ולא אותה דאינה מחויבת למול את בנה עכ"ד.

וברבינו בחיי (ר"פ תזריע) כתב דכל אחד נולד ממינו, הזכרים נולדים מכוחו של האב, והנקיבה מכוחה של האם עיי"ש, וכתב בספר תורת נתנאל (פרשת תזריע), דזה תליא אי ס"ל חוה מצלע נבראת או דו פרצופין נבראו, דאי מן הצלע נבראת, א"כ הוה יצירת הנקיבה מן האיש, ולכן אמרינן איש מזריע תחלה יולדת נקבה ואשה מזרעת תחלה יולדת זכר, אבל אי ס"ל דו פרצופין נבראו י"ל דזכר מן האיש ונקבה מן האשה עכ"ד.

ומעתה בהדלקת המנורה שצריך לדלוק כל הלילה, כדאיתא במסכת מנחות (דף פ"ח:) נר שכבתה (בחצי הלילה או קודם אור היום), מטיבה ונותן בה שמן כמדה ראשונה ומדליקה עיי"ש, ומעתה אי אפשר להדליק בשמן טמא, דהרי מצות הדלקת המנורה נגמרות ביחד עם מצות שריפת תרומה הנטמאת, ואין עושין מצות חבילות חבילות עכ"ד.

ובמסכת מועד קטן (דף ה:) בתוס' ד"ה לפי כתבו לבאר מה דאיתא שם שאין מערבין שמחה בשמחה, דהוא גזירת הכתוב כדדריש לקמן (דף ט:) מקרא דשלמה, ובירושלמי במסכת מועד קטן (פ"א-ה"ו) דריש לה מדכתיב מלא שבוע זאת, וטעם נראה קצת דכמו שאין עושין מצות חבילות דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה, וכן שמחה בשמחה יהיה לבו פנוי בשמחה עכ"ל.

ובספר יד שאול (יור"ד סי' רס"ה סק"ו) כתב לבאר דבריהם, לפימ"ש"כ הראב"ד (הלכות פרה פ"ו ה"ג) וז"ל, וכללו של דבר אין אדם יכול לכוון דעתו לשני דברים כאחד, או לשני בני אדם כאחד נפרדים במעשיהם, ואי אפשר בלא היסח הדעת עכ"ל, והכי נמי כדי שלא יסיח דעתו ממצוה אחת, אמרינן דנכון להמתין עם מצוה חדא עיי"ש, וזהו משום דס"ל מצוות צריכות כוונה.

וכ"כ בשו"ת צבי תפארת (סי' פ"ב) דהטעם שכתבו התוס' דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת, זהו משום דנקטינן דמצות צריכות כוונה, ואם לא כוון לבו לא יצא, ולכן אין עושין שני מצות ביחד, כדי שיוכל לכוון בשניהם כוונת המצוה לצאת ידי חובתו, ואם יעשה שני מצוות ביחד ממנ"פ לא יצא ידי חובת מצוה אחת, דבאיזה מהן שיחשוב בע"כ יהא מוכרח לפנות לבו ממצוה השניה עיי"ש.

ובשו"ת מהרש"ם (חי"ו סי' ג') כתב וז"ל, והנה כבר כתבתי במשפט שלום בסופו בהא דלשיטת איזה אמוראי בדרבנן מצהב"ע יצא, דעיקר טעמא דמצהב"ע הוא משום דמצוות צריכות כוונה, וענין הכוונה לכוין לעשות רצון הבורא ית"ש, וכדאיתא במסכת זבחים (דף מ"ד:) לשם ששה דברים הזבח נזבח לשם ניהוח למי שאמר והיה העולם, וכבר כתב המג"א (סי' ס') בשם הרדב"ז דדוקא בדאורייתא צריך כוונה ולא בדרבנן, ולכן בדאורייתא אם הוא עושה המצוה בעבירה הרי לא יוכל לכוין לעשות רצון הבורא ית"ש שהרי אין רצונו בכך, ובע"כ הוי כעושה שלא בכוונה ולכן לא יצא, משא"כ בדרבנן דאין צריך כוונה ולכן יצא אף דהוה מצהב"ע עכ"ד.

ואיכא ב' טעמים למה תינוק מליץ לשמונה, א), איתא במסכת נדה (דף ל"א:) שאלו תלמידי את ר' שמעון בן יוחי, מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה (ולא לשבעה), שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים עיי"ש, ב), איתא בזה"ק (פרשת לך) דמילה הוה כקרבן, וכ"כ הרבינו בחיי דמצות המילה הוא כענין קרבן, וכשם שדם הקרבן לכפרה על המזבח כך דם המילה מכפר, ועל כן מצותה ביום השמיני כי הקרבן לא יוכשר עד יום השמיני עכ"ד.

ובזה יבואר המדרש, ואתה תצוה את בני ישראל וגו', ומדחזינן דלא הזכיר שם משה בפרשה רק ואתה תצוה, והטעם משום דניטלה הכהונה ממש וניתנה לאהרן, והא דניטלה הכהונה ממש, משום שלא קיים מצות פו"ר, דמצות פו"ר הוא בכך ובת דילפינן מברייתו של עולם, ומינה דס"ל דו פרצופין נבראו, ומעתה אין לתרץ קושיית התוס' כמש"כ בספר חוט המשולש, וע"כ דצריכין לתרץ כמש"כ הפני יהושע, ומינה דס"ל דדרשינן טעמא דקרא, ומעתה י"ל בקטן שאין אמו טמאה לידה נימול אפילו קודם לשמונה, ומשו"ה נסתפק המדרש בהך שאילתא ודו"ק.

ו) עוי"ל, דבספר פנים יפות כתב לבאר, דאמאי כתיב שמן זית זך לשון יחיד, ולא כתיב שמן זיתים, וכתב, דאיתא במסכת פסחים (דף ל"ג:) אמר ר' יוחנן, ענבים שנטמאו, דורכין אותן פחות פחות מכביצה, ויין כשר לנסכים, אלמא קסבר משקיין מיפקד פקיד, ואימת קמיטמאו לכי סחיט להו, לכי סחיט להו ליתיה לשיעוריה וכו' עיי"ש, א"כ י"ל דכל השמן שהוציאו ממצרים, היה בהם חשש שנטמאו, דהא אפילו היסח הדעת פוסל בקדשים, וכש"כ כשלא ידעו כלל מצות הדלקה ומטומאת שרצים, ואפילו זיתים שהוציאו ממצרים לא היה אפשר לסחוט אותם, מחשש שמא נטמאו הזיתים, ולא היה תקנה אלא לדרוך אותם פחות פחות מכביצה, וכיון דזית בינוני היה חצי ביצה, וכ"ש זיתים שהוציאו מהן שמן למנורה היה צריך להיות מן המובחרים, א"כ אם היו שני זיתים ביחד הוי כביצה, ויש לחוש שטיפה הראשונה נטמאת ומטמא את כל השמן, והיה צריך לכתוש כל זית אחד אחד בסני עצמו, כדי שלא יהיה בו שיעור לטמא טיפה ראשונה, והיינו דכתיב ויקחו אליך שמן זית זך בלשון יחיד, שלא יכתשו שני זיתים ביחד, אלא כל זית זית בפני עצמו עכ"ד.

ובספר אגרא דכלה הקשה ע"ז, דהרי קרבן ציבור דוחה את הטומאה, וא"כ אמאי הוצרכו ליהרר בזה עכ"ק, ועיין בספר פנים מסבירות מש"כ בזה.

ובספר לב אהרן כתב לתרץ, עפ"מ שהקשה בספר קהלת יעקה (מערכת א' אות א') אהא דאיתא בירושלמי מסכת תרומות (פ"א סוף ה"ב) מדליקין בשמן שריפה בחנוכה, הלא כיון דאיכא מצות שריפה בתרומה שנטמאת, א"כ איך שרינן להדליק בשמן שריפה בחנוכה, הלא איתא במסכת פסחים (דף ק"ב:) אין עושין מצות חבילות חבילות, וכתב ליישב, דזה דאמרינן אין עושין מצות חבילות חבילות, זהו דוקא כשזמן עשיית השני מצוות נמשכין שוה בשוה ונגמרות ביחד, אבל היכא דהאחת נעשית מיד והשני נמשך גמר מצותה יותר, בזה לא אמרינן אין עושין חבילות חבילות, ומעתה מובן דאמאי מדליקין בשמן שריפה בחנוכה, משום דבחנוכה קיי"ל כבתה אין זקוק לה והדלקה עושה מצוה, משא"כ מצות שריפה בתרומה שנטמאת אינו מקיים עד שישוף, ואם כתבה צריך לחזור ולהדליקה, ולכן לא חשו הזה משום חבילות חבילות, כיון דהשני המצוות אינן נגמרינן ביחד עיי"ש.

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך
כתית למאור להעלת נר תמיד: וכתב הבעל הטורים וז"ל,
תצוה, בגימטריא נשים צוה, רמז להדלקת הנר
לנשים חובה בשבת עכ"ל, ודקדקו המפ' דלכאורה צ"ב
דמדוע נרמז דייקא הכא ענין זה שנשים מדליקות נר בשבת.

והנבס"ד, דבספר משען המים (פרשת עקב) הביא מש"כ בספר זרע
בירך ראשון לבאר לשון הכתוב ואתה תצוה, מלשון זה דקאמר
שני נוכחי ואתה תצוה ולא קאמר ואתה צו, משמע דרצה לומר
דגם משה יתן חלקו עמהם במצוה זו, וזהו ואתה כלומר וגם
אתה תן לנדבה זו ועוד תצוה לזולתך לכל ישראל, וא"כ הדבר
צריך טעם מ"ש במצוה זו דקפיד על משה יותר מכל נדבת
משכן, והיה אפשר לומר דהנה מוי"ו של ואתה משמע שהוא
נמשך אחר ענין שלמעלה דאחר סיפור נדבת ישראל למשכן
הנזכר לעיל, והענין לפענ"ד לפי שבמעשה עגל ישראל היו
צריכין כפרה על מעשה עגל של זהב שעשו, ואולם גם
משרע"ה הוצרך לתקן את אשר פגם בשבירת הלוחות, וזהו
כוונת הכתוב דאחר שסידר הכתוב פרשת בנין המשכן וכליו
וזאת כדי לתקן את אשר חטאו בעגל, המשיך הכתוב לומר
ואתה רצ"ל לכפר את חטאתך בשבירת הלוחות יהא במה
שתצוה את בני ישראל בענין המנורה שתהיה על ידך דייקא.

והטעם דהקב"ה צוה למשה לעשות המנורה, דהמנורה רומז
על התורה כדאיתא מהאריה"ק, דהז' קנים מכוונים נגד ז'
תיבות שבפסוק ראשון דספר בראשית, וי"א כפתורים הם
כנגד י"א תיבות שבפסוק ראשון דספר שמות, וט' פרחים
כנגד ט' תיבות שבפסוק ראשון דספר ויקרא, וגובה המנורה
י"ח טפחים, וטפח הי"ח היה חסר, והם כנגד י"ז תיבות
שבפסוק ראשון דספר במדבר, וכ"ב גביעים מכוונים נגד כ"ב
תיבות שבפסוק ראשון דספר דברים, ולכן בעשיית המנורה
יתוקן פגמו של משרע"ה בזלזול התורה עיי"ש.

אך במסכת שבת (דף פ"ב) איתא, דמשרע"ה דרש ק"ו מקרבן פסח
שאמרה התורה כל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן
וישראל מומרים על אחת כמה וכמה עיי"ש, וא"כ כדין שיכר
הלוחות, אלא שהתוס' (סו) כתבו דאינו ק"ו גמור כיון שהוצרך
להחזירם בתשובה עיי"ש, אך כ"ז הוא רק אי נימא דתשובה
מהני אף על חטא דע"ז, אז שפיר י"ל כמש"כ התוס' דאינו
ק"ו גמור, אך אי נימא דלא מהני תשובה על חטא דע"ז אז
שפיר עשה במה ששיכר הלוחות.

ובספר פרדס יוסף (פרשת שמיי) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא
מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטרווצע זצ"ל, בטעם הדבר
דלא מהני תשובה לע"ז, כיון שכל ענין התשובה הוא מטעם
עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא במסכת יומא (דף פ"ג), גדולה תשובה
שדוחה ל"ת שבתורה, וכ"ז בשאר עבירות, אבל כשחטא בע"ז
ושלח יד בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל מכלל ל"ת
שבמקדש, ואיתא במסכת זבחים (דף פ"ג) דדרשינן הקרא דכל
אשר יגע בבשרה יקדש, יקדש להיות כמוה שאם פסולה הוא
תפסל ואם כשרה הוא תאכל כחמור שבה.

ולפי"ז י"ל דאי נימא הטעם דנימול לשמונה משום שלא יהיו
כולם שמחין ואמו ואביו עצבים, שפיר י"ל דהיכא דאין אמו
טמאה לידה נימול מיד, משא"כ אי נימא הטעם דנימול
לשמונה משום דמצוה מילה הוא כקרבן, אז אפילו היכא דאין
אמו טמאה לידה אמרינן דנימול דוקא לשמונה.

ולכאורה יש להביא ראיה דמילה הוה כקרבן, דאיתא במסכת
קדושין (דף כ"ט), דנשים פטורות ממצות מילה, דכתיב גבי מילה
וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים, ודרשינן
אותו ולא אותה, והקשו בתוס' למ"ל קרא דנשים פטורות,
תיפ"ל דבלא"ה פטורין דמצ"ע שהז"ג הוא, דנימול בשמיני
ללידתו, ותי' בספר נחלת יעקב יהושע (דף ל"א) לפימ"ש בספר
מעייין החכמה לחדש דבקדשים אמרינן דנשים חייבות אף
דהוה מ"ע שהז"ג, לפי"מ דמסקינן בקדושין (ל"ה) דהא דנשים
פטורות במ"ע שהז"ג ילפינן מתפילין, דהוקשה כה"ת כולה
לתפילין ותפילין איתקש לת"ת, ובקדשים בטר למד אזלינן,
ודבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, שוב בקדשים
נשים חייבות במצ"ע שהז"ג, ולפימ"ש הזה"ק וברבינו בחיי
דמצות המילה הוא כענין קרבן, וכיון דמילה הוה כקדשים,
ובקדשים אמרינן דנשים מחויבים אף דהוה מעשהז"ג, א"כ אי
לאו קרא דאותו ולא אותה היה נשים חייבות, ולכן צריכין
קרא דאותו דנשים פטורות ממ"ע דמילה, עכ"ד.

ולכאורה י"ל דאין משם ראיה דמילה הוה כקרבן, דקושיית
התוס' יש לתרץ כמש"כ בספר אור חדש, דהנה הבית יוסף
ביורה דעה (ס"ו רס"ג) כתב, דאם מל בלילה אין צריך לחזור
ולהטיף דם ברית עיי"ש, ולפי"ז מיושב קושיית התוס' דכיון
דבדיעבד יוצא גם בלילה לא מקרי מעשהז"ג ולכן צריך קרא
דאותו ולא אותה עכ"ד.

ובשו"ת נחלת יוסף או"ח (ס"י כ"ח אות ה) כתב, דזהו רק אי ס"ל
דמצהב"ע הוא דרבנן אז י"ל דל"ה זמן גרמא כיון דבדיעבד
קיים המצוה, וצריכין קרא דאותו למעוטי נשים ממצות מילה,
משא"כ אי ס"ל מצהב"ע דאורייתא ואז בעשה המצוה אף
בדיעבד לא קיים המצוה מכח מצהב"ע שפיר חשוב עיי"ז זמן
גרמא עכ"ד, ולפי"ז תירוצו של האו"ח א"ש רק אי
ס"ל מצהב"ע דרבנן.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דמדכתיב כאן שמן זית זך
לשון יחיד ולא כתיב שמן זיתים, משום דאי אפשר לכתוש
שני זיתים ביחד משום חשש שנטמאו, ולא אמרינן כאן
דקרבן ציבור דוחה את הטומאה, משום דאין עושין מצות
חבילות חבילות, ומינה דס"ל מצוות צריכות כוונה, ומצהב"ע
דאורייתא, ומעתה אין לתרץ קושיית התוס' כמש"כ בספר
אור חדש, וע"כ דמוכח מכאן דמילה הוא כקרבן, ומעתה י"ל
דזהו הטעם דמילה הוא לשמונה ימים, ולא מפני שלא יהא
אביו ואמו עצבים, ואף היכא דאין אמו טמאה לידה אמרינן
דנימול דוקא לשמונה, ולכן הביא הלכה זו כאן, והביא ראיה
מיצחק דמשם חזינן דנימול לשמונה אף היכא דאין אמו
טמאה לידה ודו"ק.

וכתבו שם דזה תליא בפלוגתת ר"מ ור"י במסכת סוכה (דף כ"ג):
ובמסכת גיטין (דף כ"ח) אי חיישינן לשמא ימות או לא חיישינן
עכ"ד, ולפי"ז ברבים לא שייך החשש שמא ימות הרבים, ולכן
בעשה רבים אמרינן דדחי אף שלא בעידנא.

אך זה א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז י"ל דעשה דוחה
ל"ת לא אמרינן רק היכא דהוי בעידנא, והטעם משום
דחיישינן שמא ימות, ושפיר י"ל דהיכא דהוי עשה דרבים
דליכא החשש שמא ימות הרבים, שפיר י"ל דאמרינן עשה
דחי לא תעשה אף דל"ה בעידנא, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן
טעמא דקרא א"כ לא אמרינן דבעינן בעידנא משום דחיישינן
שמא ימות, וי"ל דאף היכא דליכא החשש שמא ימות, עכ"ז
בעינן שיהא בעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, ואף בעשה
דרבים לא אמרינן דדחי אלא היכא דהוי בעידנא.

ולכאורה צ"ב האיך עבר אדה"ר יציר כפיו של הקב"ה על
מאמר פי ה', אך י"ל, דאיתא במדרש רבה (בראשית י"ט) ותיקח
מפריו ותאכל, אמר ר' איבו, סחטה ענבים ונתנה לו עיי"ש,
וכתבו המפ' [עיין בספר עיר דוד (אות רט"ו)], ובספר תורת
מהרי"ץ (פ' בראשית) [דלכן סחטה לו ענבים, משום דהיה צריך
להיין לקיים מצות קידוש עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאדם הראשון
ס"ל דכיון דצריך לענבים של העץ הדעת כדי לקיים מצות
קידוש על היין, בזה אינו עובר על ציווי ה', די"ל דעשה
דקידוש על היין דוחה ל"ת.

אך לכאורה יש להעיר, דהנה בידי משה בראשית (פרשה י"ט-כ)
כתב שאדה"ר לא אכל מעה"ד רק חצי שיעור עיי"ש,
ולפימש"כ בשו"ת שבות יעקב ח"ב (סי' י"ח) ובמל"מ הל' חמץ
ומצה (פ"א ה"ז) דבמצות עשה בפחות מכשיעור לא מקיים אף
קצת מצוה עיי"ש, א"כ אדה"ר אין לו אמתלא, דלכן עבר על
מאמר ה' משום שרוצה לקיים מצות קידוש, דהא בחצי שיעור
אין מקיימין אף קצת מצוה.

אמנם א"ש, לפימש"כ בספר תבואות השדה סוגיא דחצי
שיעור (אות ט"ט), דטעמא דמילתא דאף אי ס"ל דח"ש אסור
מה"ת, עכ"ז אמרינן דבמצוה אינו מקיים בחצי שיעור אף
קצת מצוה, עפימש"כ המפ' דפלוגתת ריו"ח ור"ל בהך דח"ש
אסור מה"ת אזלי לשיטתייהו, דאיתא במסכת חולין (דף ק"ג),
אכל חצי שיעור והקיא וחזר ואכלו, דריו"ח ס"ל דחייב משום
שנהגה גרונו מכזית, ור"ל ס"ל דפטור משום דאכילה במעיו
בעינן ובמעיו הא ליכא כזית שלם עיי"ש, ולפי"ז ריו"ח דס"ל
דאם בלע ח"ש והקיא וחזר ובלעו חייב משום דנהגה גרונו
בכזית, משו"ה ס"ל דח"ש אסור מה"ת משום דחזי
לאיצטרופי, היינו דאותו ח"ש שאכל גם הוא ראוי להיות
שיעור שלם היכא דהקיא וחזר ובלעו, והח"ש גופיה ראוי
להצטרף ולהעשות שיעור שלם, ונמצא שהוא בעצמו איסור
בעצם מבלי הצטרפות אחר עמו, והיינו דקאמר איסורא הוא
דקאכיל, היינו שהוא בעצמו אסור משום דעל ידו לבד יוכל
להתחייב מלקות, והוי שפיר חזי לאיצטרופי.

ופריך הגמרא נימא עשה דוחה לא תעשה, ומשני רבא אין
עשה דוחה לא תעשה שבמקדש, כדתניא ועצם לא תשברו בו,
רבי שמעון בן מנסיא אומר, אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם
שאינו בו מוח, אמאי לייתי עשה (נתי עשה דאכילת מוח דכתיב ואכלו את הבשר
בלילה הוה) ולידחי לא תעשה, אלא דאמרינן אין עשה דוחה לא
תעשה שבמקדש עיי"ש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דע"ז
עכ"ד.

אך התוס' שם הקשו מאי מקשי בשבירת עצם לימא עשה
דוחה ל"ת, הא לא הוה בעידנא, דשבירת עצם עובר מיד
והעשה לא מקיים עד שיאכל הקרבן פסח עיי"ש, ולפי"ז אי
ס"ל דעשה דוחה ל"ת לא אמרינן רק היכא דהוה בעידנא,
א"כ אין ראייה משבירת עצם דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש,
די"ל דלכן לא אמרינן גבי שבירת עצם עשה דוחה ל"ת משום
דלא הוה בעידנא.

ובספר עין פנים לתורה (אות נ"ט) כתב ליישב קושית התוספות,
דכיון דקרא סתמא כתיב, אם כן אפילו כשיש הרבה זיתי מוח
בעצם, נמי אסרה תורה לשבור, אף שאז יעבור רק אדם אחד
בשברו העצם, ואילו מצוות אכילת מוח יקיימו רבים כיון שיש
הרבה זיתים ויוכל להתחלק לכמה בני אדם לכל אחד כזית,
אם כן הוה ליה כמה עשין של כמה בני אדם והלאו הוא רק
לאו אחד, וא"כ שפיר דחי אע"ג דלא הוי בעידנא, וכמש"כ
הר"ן במסכת ראש השנה (דף ל"ב) בשם ר"ת דעשה דרבים דוחה
אפילו כשאינו בעידנא עיי"ש.

ובספר משיב נפש הביא מש"כ בספר משנת דר"ע ליישב,
דפסח הו"ל מצוה דרבים, ובעשה דרבים לא בעינן שיהא
בעידנא עכ"ד.

ועיין בשו"ת זרע אברהם (סי' ד') שהביא מספר ברורי המדות על
המכילתא (פרשת בא) שכתב, דכמו דיש חובת צבור בתמידין
ומוספין שכל הצבור ביחד מביאין קרבן אחד, כן יש חובת
צבור בפסח שכל הצבור יביאו פסח, רק כיון דיש חוב על כל
יחיד ויחיד ומשום דאתי בכנופיא יוצאין הצבור בזה עיי"ש.

ובספר חידושי אריה דבי עלאי עמ"ס קידושין (דף מ"ב:) כתב,
דפסח ג"כ בא מתרומת הלשכה עיי"ש, ולפי"ז שפיר מוכח
משבירת עצם, דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש.

והמפ' כתבו הטעם דבעשה דרבים לא בעינן שיהא בעידנא,
לפימש"כ הרבינו חננאל במסכת שבת (דף קל"ג) הטעם דרק
היכא דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה אמרינן דעשה
דוחה ל"ת, משום דחיישינן שמא ימות לאחר דחיית הל"ת
בעוד שלא קיים העשה, וכ"כ הריטב"א במסכת ר"ה (דף ל"ב),
ועיין בשו"ת מהר"ש ענגיל (ת"ח סי' כ"ח אות ד') שכתב, שמדברי
הירושלמי במסכת שבת (פ"ט סוף ה"א) מבואר טעם זה עיי"ש,
ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורת ח"ב סי' ד' וסי' ק"ג), ובספר
מהר"ם שיק על המצוות (מצוה ש"ט).

אבל ריש לקיש ס"ל אכילה במעיו בעיניו, דצריך שבמעיו ימצא כזית שלם, א"כ לא חזי החצי שיעור הזה להצטרף ע"י עצמו לשיעור שלם, כיון דס"ל דהקיא וחזר ובלעו פטור, משו"ה ס"ל דמותר מה"ת משום דלא חזי לאיצטרופי ע"י עצמו עכ"ד, עיין במגן האלף אור"ח (סי' תס"ו סק"א), ובשו"ת תועפות ראם חאו"ח (סוף סי' ד'), ובשו"ת בית יצחק חיו"ד (ח"א סי' פ"ח אות ה'), ובספר מרחשת (ח"א סי' נ"ב אות ה'), ובספר עין פנים לתורה (אות י').

ולפי"ד הלבוש אור"ח (סי' תע"ה בהג"ה) ובמחצית השקל שם (סק"ד), דאף לרבי יוחנן דס"ל דבאכילת איסור חייב בהנאת גרונו, אבל באכילת מצוה אינו מקיים רק בהנאת מעיים עיי"ש, ולפי"ז שפיר מובן סברת המשנה למלך הנ"ל, דאף דלענין איסור אמרינן חצי שיעור אסור מה"ת, היינו משום דחזי לאיצטרופי ע"י שיקאו ויחזור ויאכלנו, וכ"ז תינח באיסורא דמחייב בהנאת גרונו, אבל במצוה דאינו מקיים רק בהנאת מעיים, א"כ לא שייך לומר דיקאו ויחזור ויאכלנו, וליכא הסברא דחזי לאיצטרופי, ולכן במצוה אינו מקיים בחצי שיעור עכ"ד.

אך כל זה הוא רק אי אמרינן דחצי שיעור אסור משום דחזי לאיצטרופי, אבל אי אמרינן דחצי שיעור אסור מן התורה מקרא דכל חלב, ואף היכא דלא חזי לאיצטרופי אמרינן דחצי שיעור אסור, לפי"ז י"ל דאף במצוה אמרינן דמקיים קצת מצוה בחצי שיעור.

דהא הטעם דהמשנה למלך דס"ל דאף אי ס"ל דחצי שיעור אסור מן התורה מכל מקום לא מקיים במצוה אף קצת מצוה, משום דכיון דבמצוה לכו"ע תלוי בהנאת מעיים א"כ לא שייך חזי לאיצטרופי דיאכלו ויקיאנו ויחזור ויאכלנו, וכל זה ניחא אי ס"ל דחצי שיעור אסור מטעם דחזי לאיצטרופי שפיר אמרינן דבמצוה כיון דלא שייך חזי לאיצטרופי לא מקיים אף קצת מצוה, משא"כ אי ס"ל דחצי שיעור אסור מה"ת מטעם גזירת הכתוב, ואף באופן דלא שייך חזי לאיצטרופי אמרינן דחצי שיעור אסור, א"כ י"ל דגם במצוה מקיים קצת מצוה בחצי שיעור.

והנה הריטב"א בחידושו למס' יומא (דף ע"ד.) כתב וז"ל, ואע"ג דריו"ח מכל חלב נפקא ליה מפרשינן לדידיה טעמא דקרא עיי"ש, מבואר מזה דהא דאמרינן טעמא דחזי לאיצטרופי אף דדרשינן מכל חלב, הוא משום דדרשינן טעמא דקרא, ונפק"מ היכא דל"ש חז"ל"א אז אמרינן דחצי שיעור מותר, ועיין בספר גנת וורדים (כלל כ"ז) ד"ה עוד וכו' דכתב דהטעם דחז"ל"א הוא משום דדרשינן טעמא דקרא עיי"ש.

ואיתא במדרש תנחומא (פרשת נח), ומה ראו נשים להצטות על שלש מצות האלו, אמר הקב"ה, אדה"ר תחלת בריותיה היה ונצטוה על עץ הדעת, וכתיב בחוה ותרא האשה וגו' ותתן גם לאשה עמה ויאכל, וגרמה לו מיתה ושפכה את דמו וכו', היא כבתה נרו של אדם דכתיב נר ה' נשמת אדם לפיכך תשמור הדלקת הנר עכ"ל.

ומעתה יבואר לנכון הרמז הנ"ל להדלקת הנר בשבת חובבה, דעד השתא הוי פשיטא ליה שחטא אדה"ר, ובעי הדלקת הנר לכפר על כך ולא הוי בעינין שום רמז לכך, אבל השתא שנאמר ואתה תצוה, ונקט בלשון זה להורות דגם משה חטא בשבירת הלוחות, דהיה להחזירם בתשובה, דתשובה מהני על חטא דע"ז, והטעם דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת גבי שבירת עצם, משום דלא הוה בעידנא, דגם בעשה דרבים אינו דוחה רק אי הוה בעידנא, ולפי"ז ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז ליכא למימר דח"ש אסור הוא משום דחזי לאיצטרופי, ולפי"ז י"ל דאף במצוה אמרינן דמקיים קצת מצוה בח"ש, וא"כ היה אפשר לטעות שא"צ לתקן חטא דאדה"ר, ולכן עתה הוצרך הכתוב לרמז דהדלקת הנר לנשים חובבה ודו"ק.

ב) עוי"ל, דבספר פענח רזא (בפרשת דף קכ"ג:) כתב הטעם דלא הזכיר שם משה רק ואתה תצוה, כיון דמשה היה כהן וניטלה ממנו הכהונה, מפני שסירב בשליחות המקום וניתנה לאהרן, לכן לא נזכר שמו על כל השייך לכהן עיי"ש, ובספר כסף נבחר כתב, דהקב"ה הודיע למשה שלא יזכה לאיצטלא זו להיות כהן לפני ה', אלא אהרן הוא ישמש בכהונה וכדכתיב להלן ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך וגו', ולכן פתח הכתוב בלשון ואתה תצוה, שהקב"ה הודיע לו דמרע"ה יהא לו רק זאת בלבד אשר יצוה לאחרים על עבודת המקדש וקדשיו, אבל לא יעשה בעצמו עכ"ד.

ואיתא במסכת זבחים (דף ק"ב), ויחר אף ה' במשה, ר' יהושע בן קרחה אומר, כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם (סימן מה של חרון היה שם, פעמים הכאה פעמים נויפה פעמים קללה וגידוף) וזה לא נאמר בו רושם, ר"ש בן יוחאי אומר אף זה נאמר בו רושם שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי, והלא כהן הוא, הכי קאמר אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי וכו' עיי"ש, וכן איתא בשמות רבה (פרשה ג-י"ז), ויחר אף ה' במשה וגו', מה חרון אף היה שם שניטלה הכהונה ממשה וניתנה לאהרן, אמרו רבותינו ז"ל הלא אהרן אחיך הלוי, וכי מאחר שאמר אחיך איני יודע שהוא לוי, אלא אמר לו ראוי היית להיות כהן והוא לוי, ולפי שאתה מסרב על דברי תהיה אתה לוי והוא כהן, ועיי"ש בידי משה שכתב דכאן ניטלה הכהונה ממשה עיי"ש.

וכבר האריכו המ"פ להמליץ על משרע"ה דלכן לא רצה לילך למצרים, משום דס"ל דאכתי לא הגיע הזמן, דהגזירה להיות בגלות היתה על ארבע מאות שנה, כדכתיב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה ואכתי לא הגיע הזמן,

אמנם לפימ"ש"כ רשיז"ל פרשת לך (ט"ו-י"ג) עה"פ כי גר יהיה זרעך, דחשבינן הגלות מלידת יצחק, ומשנולד יצחק עד שישראל יצאו ממצרים הוה ארבע מאות שנה עיי"ש, וכן בפרשת בא (פרשה י"ב-ט) עה"פ ומושב בני ישראל וגו', כתב רשיז"ל וז"ל, אשר ישבו במצרים אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם, שלשים שנה וארבע מאות שנה, בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה וכו' עיי"ש.

ולכאורה היכן מצינו שהבטחת הקב"ה היה בתנאי שיהיו בניו ראויים לכך, הלא הבטחת הקב"ה (פרשת לך י"ג-ט"ו) כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם נאמרה בסתמא.

ויש לומר, דכתיב בפרשת נח (פרשה ט-י"א) ויאמר אלקים זאת אות הברית אשר אני נתן בני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם, וכתב רש"י ז"ל, נכתב חסר שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של ר' שמעון בן יוחאי עכ"ל, הרי דכל מקום דכתיב דרת חסר יש לפרש דלמעוטי שלא כל הדורות העתידין שווין בכך.

ומעתה גם לגבי הבטחת נחלת הארץ דכתיב בפרשת לך (פרשה י"ז-י"ט) והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדרתם לברית עולם, להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו, ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריו את כל ארץ כנען וגו', דכתיב לדרתם חסר וי"ו, יש לפרש שלא יהיו כל הדורות שווין בה, דרק כאשר יהיו צדיקים גמורים יזכו לרשת את הארץ, ולכן שאל אברהם אבינו במה אדע שבניי יהיו צדיקים וירשנו, דלמא ח"ו לא יהיו בני צדיקים ולא יזכו בארץ.

וכתב שם דכל זה אתיא אי סבירא ליה יש אם למסורת, ודייקינן לדרתם חסר כתיב, ויש לומר דלא חטא אאע"ה במה ששאל במה אדע, משא"כ אי סבירא ליה יש אם למקרא אז לדורותם מלא קרינן ולא ממעטינן שלא יהיו כל הדורות שווין עיי"ש.

ואיתא במדרש תנחומא (פרשת נח), ומה ראו נשים להצטוות על שלש מצות האלו, אמר הקב"ה, אדה"ר תחלת בריותי היה ונצטווה על עץ הדעת, וכתיב בחוה ותרא האשה וגו' ותתן גם לאשה עמה ויאכל, וגרמה לו מיתה ושפכה את דמו וכו', היא ככתה נרו של אדם דכתיב נר ה' נשמת אדם לפיכך תשמור הדלקת הנר עכ"ל.

וכבר נתחבטו בה כל חכמי לב לבאר התמיה הנשגבה על אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה, שנצטווה על מצוה קלה אחת בלבד, מפרי העץ אשר בתוך הגן לא תאכלו, והיתכן שלא עמד בה ועבר על מאמר פי ה' ואכל מעץ הדעת.

ובהואיל משה שנת תשע"ו (אות ד) הבאנו מה שאמר לי ידידי הרה"ח מוהר"ר שלמה יעקב געלבמאן ע"ה בשם הרה"ק ר' שמעון מלעלוב זי"ע, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:) דכשעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו וכו' מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים וכו' אך משה אמר להם כלום יצה"ר יש לכם וכו' עיי"ש.

ובמדרש שוחר טוב (תהלים פרק י"ח) איתא, א"ר שמואל לפי שהיה הקב"ה מפתה את משה כל שבעת ימי הסנה שילך בשליחתו וכו', אמר להקב"ה, רבון העולמים, כבר חשבת מה שאמרת לאברהם אבינו בבין הבתרים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ועדיין לא נשלמו ולא עשו שם אלא מאתים ועשר, א"ל הקב"ה, לא כמו שאתה מחשב לעצמך, שמיום שנולד יצחק הקדמתי להם הקץ ודלגתי אותו וכו' וכבר נשלם עכ"ל.

וכתבו המפרשים דזה דחשבינן הגלות מלידת יצחק אתי שפיר אי נימא דגלות מצרים היתה בשביל חטאו של אאע"ה, אז שפיר י"ל דחשבינן מלידת יצחק, משא"כ אי נימא דהגלות הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, אז לא שייך לומר דחשבינן מלידת יצחק, כיון דאז היה קודם החטא עכ"ד.

ואיתא במסכת נדרים (דף ל"ב), א"ר אבהו א"ר אלעזר, מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים רד"ו שנים, מפני שעשה אנגרייא בת"ח, שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו, ושמואל אמר מפני שהפריזו על מדותיו של הקב"ה (שהגדיל לישראל על מדותיו של הקב"ה שאמר במה אדע) שנאמר במה אדע כי אירשנה עיי"ש.

ובמסכת נדרים (סו) נחלקו בהא דכתיב וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות, דאיכא למ"ד שהיו ממש שיי"ח עבדים, ויש אומרים שאליעזר לבדו היה והוא מנין גימטריא של שמו עיי"ש.

כתב בעיון יעקב דמה שאמרו שנענש על שעשה אנגריא בת"ח, זהו רק למ"ד שלקח עמו שיי"ח אנשים אז שייך לומר שנענש על מה שעשה אנגריא בת"ח, משא"כ אם נאמר דלא היה רק אליעזר לבדו א"כ ליכא למימר שעשה אנגריא בת"ח, שהרי לא לקח אתו אלא את אליעזר לבדו שהיה עבדו וזקן ביתו שהיה משרתו בכל אשר הוא הולך, וכזה פשיטא שלא שייך לומר שהיא נענש על שעשה אנגריא בת"ח עיי"ש.

וברש"י על התורה פרשת לך (פרשה י"ד-י"ז) כתב, חניכיו חנכו כתיב בלא י', ומזה ילפינן שהיה אליעזר לבדו ולא היו ממש שיי"ח אנשים עיי"ש, אך דרשה זו הוא דוקא אי ס"ל יש אם למסורת, אך אי ס"ל יש אם למקרא ואזלינן בתר הקרי, והקרי הוא חניכיו לשון רבים, א"כ ס"ל שהיו ממש שיי"ח עבדים.

ובספר משנת רבי אליעזר (פ' אמור) כתב דכוונת אאע"ה היתה באמרו במה אדע, דהחזקוני (פרשת לך) כתב דאברהם לא שאל מהקב"ה אות על הבטחת הארץ, אלא היה דואג על הבטחה זו שכל הבטחותיו של הקב"ה הם על תנאי אם יקיימו מצוותיו, ולכן בקש הברית מאת הקב"ה שהרי שבועותיו הם בלא תנאי עכ"ד.

וזהו כוונת המדרש, שהביא אברהם חמאה המעולה שהוא אחד מששים בחלב עיי"ש, ולפי"ז נמצא דאכלו הבשר ע"י טיגון בחמאה ולא ע"י בישול בחלב, ומה שכתוב ויקח חמאה וחלב, לא היה כדי לאכול שניהם דרך החמאה היה לאכילה והחלב הביא רק להראות.

והנה אי טיגון אסור בבשר בחלב כתב בפלתי (סי' פ"ז סק"ב) ובספר משען המים (סו), דתליא בפלוגתא אי יש אם למסורת או למקרא, דבמסכת סנהדרין (דף ד.) איתא, לא תבשל גדי בחלב אמו יכול בחלב היינו מנ"ל דהתורה אסרה בשר בחלב דילמא אסור לבשל בחלב.

ואמרינן שם דלמ"ד יש אם למקרא לא קשה מידי, דהרי המקרא הוא בחלב, וקושית הגמ' הוא רק למאן דס"ל יש אם למסורת, ומסיק הגמ' אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא לא תבשל גדי דרך בישול אסרה תורה, פ"י מדאפקיה קרא בלשון בישול עכ"ל דהתורה אסרה בחלב דאיכא בישול ולא בחלב דלאו בישול הוא אלא טיגון.

והנה למ"ד יש אם למקרא ופשטיה דקרא מוכח דהתורה אסרה בחלב אפשר לומר דלא תבשל דאסרה תורה גם טיגון הוא בכלל, משא"כ למ"ד יש אם למסורת, דהא דידעינן איסור בשר בחלב הוא משום דאפקיה קרא בלשון בישול, לאפוקי חלב שאינו בישול אלא טיגון מוכח דדוקא בישול אסרה תורה ולא טיגון.

ולפי"ז למ"ד יש אם למקרא וגם טיגון אסור עברו המלאכים על איסור בשר בחלב, משא"כ למ"ד יש אם למסורת שפיר אכלו בהיתר, ולפי"ז כשנדחו המלאכים מלקבל התורה מטעם שאכלו בשר בחלב עכ"ל דגם טיגון אסור ויש אם למקרא עיי"ש.

ועפי"ז יבואר, ואתה תצוה את בני ישראל וגו', וזה בא להורות שמרע"ה נדחה מן הכהונה, וטעמא משום שסירב בשליחות, דכבר הגיע הזמן דחשבינן הגלות מלידת יצחק, דהגלות הוא בשביל חטאו של אע"ה שעשה אנגרייא או במה שאמר במה אדע, ומינה דס"ל יש אם למקרא.

ומעתה אין לאדה"ר אמתלא דלכן אכל מעץ השעת כדי שבני ישראל יקבלו את התורה ולא המלאכים, דבלא"ה לא שייך התורה להמלאכים כיון שהם אכלו בשר בחלב, ולכן באכילת עץ הדעת גרמה חוה מיתה לעולם, ולכן ניתן להם הדלקת הנר לכפרה, ולכן רמזו כאן הקרא להדלקת הנר בנשים כיון שהיא כבתה נירו של עולים ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

וכתבו המפרשים דטענתם היתה שהתורה נתן להם מכח דינא דבר מצרא דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים על כן יש להם דין מצרנים וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין, [עיי"ן בבני יששכר במאמרים לחג השבועות (מ"ב אות י"ט)].

והטעם דלא קבלו המלאכים את התורה, משום שאין להמלאכים יצר הרע, והיצר הרע בא לו לאדם הראשון כשאכל מעץ הדעת כמש"כ רש"י"ל (פרשה ב-כ"ה) עה"פ ולא יתבששו וז"ל, שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואעפ"י שנתנה בו דעה לקרות שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע עכ"ל, ולכן אכל מעץ הדעת כדי שעיי"ז יקבלו ישראל את התורה ולא המלאכים עכ"ד.

אך לפי"מ דאיתא במדרש רבה שמות (פ' כ"ח-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש.

ובמדרש שוחר טוב (מזמור ח) איתא, כשבא הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל, התחילו המלאכים מדייניו ואומרים לפניו מה אנוש כי תזכרנו, ואמרו לפניו אישורך שתתן תורה בשמים וכו', וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות אמרו מלאכי השרת והלא אתמול עברו עליה שכתבת בה לא יהיה לך אלהים אחרים, אמר להם הקב"ה בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל, והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר, ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה, והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש.

ולפי"ז אין לאדם הראשון אמתלא דאכל מעץ הדעת כדי שהמלאכים לא יקבלו את התורה, דהא בלאו הכי לא יקבלו המלאכים את התורה, כיון דאכלו בשר בחלב אצל אברהם אבינו.

וכתב בספר משען המים (פרשת מטות) ובספר דברי יואל לסוכות (דף קמ"ה) דהבשר בחלב שהמלאכים אכלו היתה על ידי טיגון ולא על ידי בישול, ומביא דברי המדרש רבה בראשית (פרשה מ"ח-ט"ו) א"ר חנינא המעולה אחד מששים בחלב והבינוני אחד מארבעים והקיבר אחד מעשרים, ומבאר כוונת המדרש עפ"מש"כ היפה תואר דבאמת לא הביא אברהם את החלב כדי לאכול, רק להראות לפניהם חלב השמן שממנו הוציא החמאה.